

Преосмисляне на
кооперативната идея
за един по-добър свят

Доклад от конференция
Подготвен от
Карло Борзага и Джулия Галера

Съдържание

1. Реализиране на кооперативния потенциал

2. Значимост на кооперативите

- 2.1. Уроците на историята
- 2.2. Размер на кооперативния сектор
- 2.3. Икономическо влияние на кооперативите
- 2.4. Социална стойност на кооперативите

3. Пречки пред кооперативното развитие

- 3.1. Кооперативна законодателна рамка
- 3.2. Пазарни регулации
- 3.3. Регулиращи политики
- 3.4. Мениджмънт и управленски практики

4. Интерпретиране на кооперативите

- 4.1. Ограничения на традиционната икономическа теория
- 4.2. Нови теоретични разработки

5. Тенденции и предизвикателства

6. Възможност за действие

- 6.1. Въвеждане на адекватни регулации и подпомагащи политики
- 6.2. Разработване на подходящи държавни и управленски практики
- 6.3. Прозрачност на кооперативите

7. Литература

Предисловие

Настоящият доклад има за цел да обобщи основните изводи и заключения от конференцията „Преосмисляне на кооперативната идея за един по-добър свят“, която бе организирана благодарение на съвместната инициатива на EURICSE и Международния кооперативен съюз (ICA) на 15 и 16 март, 2012 година във Венеция, Италия.

Докладът основно, но не изцяло се базира на представените доклади и презентации на поканените участници¹:

Проф. Авнер Бен-Нер, Минесота Университет
Проф. Джонсът Бирхал, Стърлинг Университет
Проф. Парта Дасгупта, Кембридж Университет
Проф. Жак Дефорни, Лийдж Университет
Проф. Джовани Фери, Университет „Алдо Моро“, Бари
Проф. Микеле Грило, Католически Университет на Свещеното Сърце, Милано
Проф. Конрад Хагедорн, Хумболт Университет, Берлин
Проф. Хенри Б. Хансман, Йел Юридическо Училище
Проф. Дерек К. Джонс, Хамилтън Университет
Проф. Пану Калми, Вааса Университет
Проф. Иън МакФерсън, Емеритус, Виктория Университет
Проф. Пиер Анджело Мори, Флоренция Университет
Проф Ханс Х. Мюнкер, Емеритус, Марбург Университет
Проф. Вирджини Перотин, Лийдс Университет
Проф. Владислав Валентинов, Университет Мартин-Лутер, Хале-Витенберг
Проф. Стефано Замани, Болоня Университет
Проф. Вера Замани, Болоня Университет.

Авторите на доклада изказват изключителната си благодарност към поканените участници за техният изключителен принос. Специални благодарности също изказваме към председателите на секции, участниците в дискусии и наблюдателите за тяхната ценна работа и стимулираща подкрепа.

---

¹ Три от докладите са в съ-авторство: докладът на проф. Бен-Нер е в съ-авторство с д-р Матю Елман, Институт за икономически анализи (IAE-CSIC) и Институт по икономика, Барселона; докладът на проф. Дефорни е в съ-авторство с проф. Марта Нийсенс, Католически Университет, Льовен; докладът на проф. Валентинов е в съ-авторство с д-р Ермано Тортя, Университет Тренто, и д-р Константин Илиополус, Аграрен Институт, Атина.

1

Реализиране на кооперативния потенциал

Кооперативните предприятия са влиятелни институции. Както в развитите, така и в развиващите се страни те допринасят за социо-икономическото развитие, осигуряват заетост, както и способстват за балансираното разпределение на обществените блага. Нещо повече, в резултат на кооперативните усилия се създаде динамично развиваща се група от иновативни дейности, особено в сферата на предоставяне на нови услуги, като общодостъпен софтуер и услуги от обществен интерес, които подобряват стандарта на живот на цели общности.

С началото на глобалната финансова и икономическа криза ролята и значимостта на кооперативите значително нарастна. В повечето страни, кооперативите реагират по-ефективно на кризата в сравнение с търговските дружества². Приспособимостта на кооперативната форма получи прогресивно признание - както при политици, така и при анализатори нарастна интересът по отношение на възможността кооперативите да бъдат включени и да участват при справяне с драматичните последици от глобалната криза; както и да реформират системата, допринесла за генерирането ѝ. Интересът към кооперативите и подобни организации, проявен от социалните мрежи, медии и международни организации, подчертава нарастващото осъзнаване сред тези среди. Независимо от тяхната значимост, кооперативите все още са далеч от вниманието, което в действителност заслужават. Основната причина се състои в наложения конформизъм при интерпретиране на икономическия сектор, както и неспособността на традиционната икономическа теория да обясни ключови явления, засягащи обществото ни. След 1970 година и основно след разпадането на социалистическия режим, движението на «пазарния фундаментализъм», зародило се в Ню Йорк и Вашингтон, повлия значително върху подходът за осъществяване на икономическата политика в световен мащаб (Ferri, 2012).

Съгласно идеята на това движение, най-добрият начин да се ускори човешкият прогрес е механизмът за разпределение на саморегулиращите се пазари, които са изградени от рационални участници. Нещо повече, търговското предприятие се възприема като идеалната форма за организиране на производството на всички стоки и услуги, а ефективността се измерва със

---

² В този доклад, понятията за търговско дружество и стопанска организация имат идентична употреба, с която се адресират предприятия, които са собственост на инвеститори и имат за цел максимизиране на печалбата; и при двата случая се включва и фамилият бизнес. Понятието за стопанска организация се свързва с целта на организацията; търговското дружество се отнася до формата на собственост.

способността да се създава стойност за акционерите в предприятието, или чрез максимизиране на печалбата (Ferri, 2012).

Основните приложения на този подход се свеждат до възприемането на приватизационни политики, целящи създаването на повече пазарно пространство, както и подценяване на онези предприемачески форми, които се различават от идеалния тип на стопанската организация. В следствие на това, кооперативите са възприемани като неуспех, изключение или като преходни организации, за които се очаква, че ще изчезнат в резултат на пазарната конкуренция. За много малка част от анализаторите, кооперативът представлява обособен тип институционално споразумение, което съществува в рамките на икономическата система редом с търговските дружества (Grillo, 2012).

Наложена рестриктивна интерпретация намали интереса на политици и изследователи в областта на кооперативите. Извършените анализи не са пропорционални на значимостта на кооперативния сектор, а проучванията са по-скоро ограничени, в сравнение със задълбочените изследвания в областта на търговските дружества и пазарите.

В допълнение, повечето от проучванията се основават на нелогични и противоречиви хипотези. Специфичните характеристики на кооперативите, които ги отличават от фамилия бизнес и търговските дружества, не намират съществена интерпретация в анализите. Не е разработена и адекватна теоретична рамка, на която да стъпи развитието на кооперативите. Липсата на теоретична обосновка не способства развитието на подходящи показатели за оценка на социалното влияние на кооперативните предприятия. Нещо повече, използването на стандартните показатели за оценка на ефективността на търговските дружества, обособи имиджа на кооперативите като архаична и ексцентрична предприемаческа форма, която оцелява благодарение на наложени традиции, специфична юридическа протекция и държавна регулация (Ferri, 2012).

Недостатъчният интерес към кооперативите и широко разпространеното съществуване на предприятия, които не са създадени като кооперативи, но *de facto* са управлявани по кооперативен начин; ограничи възможността за детайлна оценка относно размера и влиянието на тези институции. Кооперативите са дефинирани по различни начини, в различен контекст, или не са дефинирани изобщо. В страните, където кооперативите не са признати от законодателната рамка, хората създават колективни предприятия, но не ги възприемат като кооперативи, както в случаите, когато фермери се организират за да преработват или продават своята продукция; или общности, които създават неформални кредитни съюзи, тъй като не получават адекватни услуги от търговските банки. Нещо повече, международните статистически стандарти, възприети от повечето национални статистически институции не събират данни относно формата на собственост на предприятията. В следствие на това, наличната статистика за кооперативите не е удовлетворителна: подробна информация съществува за много малко страни, при това недостатъчно надеждна.

Взети заедно, посочените недостатъци намаляват информираността относно кооперативите и ограничават обхвата, дейността и успеха на кооперативните предприятия. Липсата на публична съпричастност и разбиране относно ролята и влиянието на кооперативите върху общественото благополучие, означава, че широката общественост не възприема кооперативите като важна форма за осъществяване на предприемаческа дейност. Нещо повече, образованието относно кооперативите е или ограничено, или изобщо липсва в повечето държавни и частни образователни

програми. Поради това, кооперативите често са изправени пред липсата на квалифицирани кадри и в крайна сметка възприемат управленски практики, организационни стратегии, и оценъчни механизми, които са присъщи за търговските дружества.

Ясно изразена е потребността да се превъзмогне противоречието, което съществува между реалността и наложеното мнение за кооперативите. Тази потребност бе подчертана от настоящата криза, която може да се свърже с необоснованите очаквания относно ролята на конкурентното спрямо кооперативното поведение, както и на убеждението, че пазарът може сам да осигури растеж и благосъстояние. Тези убеждения на свой ред доведоха до неадекватна регулация на финансовите пазари, дълбоко и задълбочаващо се неравенство между приходи и разпределение на богатството, неправилна употреба на невъзобновимите природни ресурси, както и преобладаващи краткосрочни и безотговорни потребителски модели, които застрашават околната среда.

Повечето изследователи се обединиха под общото мнение, че кризата не може да бъде овладяна с традиционни политически мерки, които в най-добрия случай биха отслабили някои от нейните най-драматични последствия. От съществено значение е създаването на нови парадигми и институционални споразумения. Предвид възможността си да комбинират ефективно икономически, социални и екологични цели, кооперативите имат потенциала да реагират и облекчат кризисната ситуация. Това от своя страна предполага, че вече са налични възможните варианти за излизане от кризата, които не са достатъчно изследвани. Съществува крайна необходимост, не само да се подобрят моделите за анализ на кооперативните предприятия и на тяхното функциониране, но също така и потребност от иновативна интерпретация на функциониращите икономически системи и на институциите, които ги управляват.

На тази основа конференцията, организирана от EURICSE предлага мултидисциплинарен поглед върху това как кооперативните форми допринасят за формирането на устойчивата икономика и за по-справедливо общество. Конференцията стимулира дискусии в посока същността, ролята и размера на кооперативите в различните икономически сектори. Съществуващите теории са подложени на критичен анализ и сравнение спрямо емпиричните доказателства. По този начин, научната конференцията способства за „създаване“ на условия за конструиране на ново емпирично познание и разработване на теоретична рамка, която да способства за нашето разбиране относно потенциала на кооперативните предприятия. Основните изводи са обобщени в следващите секции.

В секция 2 се акцентира върху уроците, получени от историческите примери и значимостта на кооперативите свързана с техния положителен социално-икономически принос и генерирана социална стойност. Секция 3 идентифицира основните пречки пред пълното усвояване на конкурентните предимства на кооперативите, включително съществуващата неадекватна законодателна рамка, неефективните пазарни регулации и политики, както и слабо разработените управленски практики. В секция 4 е изследвано теоретичното развитие, което би спомогнало да се обясни характера и съществуването на кооперативните предприятия, като се акцентира едновременно върху ограниченията на традиционните интерпретации и иновациите в теорията. Секция 5 анализира тенденциите и предизвикателствата пред кооперативите, докато в секция 6 са обобщени в три групи препоръките към изследователската общност, публичните институции, кооперативни движения, и международни донорски организации.

2

начимост на кооперативите

Участниците в конференцията предложиха нови данни и различна информация, с което подчертават значимостта на кооперативите едновременно от историческа и съвременна гледна точка.

2.1.

Уроците на историята

Кооперативите съществуват от близо 200 години. Кооперативите имат по-дълъг живот от търговските дружества и функционират във всички области на икономическия живот. Кооперативният модел се адаптира непрекъснато към променящите се условия, но същевременно възникват и иновативни форми на коопериране в отговор на новите икономически и социални потребности.

Кооперативи се създават в различни страни, които се характеризират с дълбоки и разнородни политически условия, степен на икономическо развитие, културни характеристики и историческо наследство. Потребителски кооперативи, аграрни кооперативи, сдружения за взаимопомощ, кредитни съюзи, кредитни банки и трудови кооперативи се създават почти навсякъде. Някои специфични кооперативни форми регистрират значителен ръст в конкретни страни: например, кредитните кооперативи в Германия, жилищни кооперативи във Великобритания и Швеция, трудови кооперативи във Франция и Италия. В края на 19 век, в Централна и Източна Европа кооперативите играят важна роля в качеството си на икономически и социални институции. Съществуват интересни примери за инициативи, основаващи се на взаимното доверие в Чешката Република, България, Сърбия и Полша преди социалистическия режим (Borzaga et al., 2008). По подобен начин кооперативите играят ключова роля в развиващите се страни, независимо от факта, че често не са институционализирани и подкрепени от законова рамка (Münkner, 2012).

Характерно за тяхното създаване е, че кооперативите обикновено са спонтанна отбранителна реакция срещу суровите условия породени от индустриалната революция и бедността в селските райони. През годините, в много страни и райони кооперативите стават източник на стабилен, нарастващ относителен дял на приходи и заетост. Кооперативното развитие е процес, който протича и по настоящем. Нови типове кооперативи – например социални, обществени кооперативи – възникват за да предложат услуги с неудовлетворително предлагане, включително социални, образователни услуги, услуги интегриращи местната общност и хората в неравнопоставено положение на работните места. Нещо повече, кооперативите възникват, за да подпомогнат обществото за по-доброто усвояване на местните ресурси (Hagedorn, 2012).

Основната причина за успеха и дълголетие на кооперативите е, че тяхното съществуване не е продиктувано от възможността за максимизиране степента на печалба за инвеститорите, а от възможността за удовлетворяване потребностите на обществото. Кооперативите предприятия следва да се възприемат като колективна форма за разрешаване на проблеми. Световната история на кооперативите предлага полезни уроци за изясняване на тяхното съществуване. Кооперативите успяват да просперират, защото притежават специфични предимства пред търговските дружества, тъй като те се ангажират с роли, които стопанските организации не могат или не желаят да изпълняват. Потребителските и снабдителните кооперативи са създадени за да минимизират посредническите разходи и цените на дребно; производствените и по-конкретно аграрните кооперативи укрепват слабите пазарни позиции на производителите; трудовите кооперативи предлагат на членовете си възможността да управляват свой собствен бизнес. Взаимоспомагателните сдружения са създадени от работниците и обществото за да предложат взаимна застраховка и подкрепа. Посредством удовлетворяване потребностите на своите членове, кооперативите допринасят за подобряване качеството на живот на големи и често пъти неравнопоставени обществени групи. Много от публичните социални политики са били създадени благодарение на пионерните иновации и експериментиране на кооперативите. Ключови социални институции са били развити на базата на взаимоспомагателните сдружения и кооперативните общества. С началото на 20 век, в Европа голяма част от предоставяните социални и здравни услуги преминава под юрисдикцията на държавните отговорни органи, като част от процеса за обезпечаване на социални грижи за цялото общество. По този начин, тези услуги са прехвърлени от кооперативния и обществен контрол към държавното финансиране и законодателство, засягащо всички граждани. Тази тенденция не се оказва еднопосочна, но въпреки това, от края на 20 век новосъздадените кооперативи играят роля с нарастваща значимост при предоставяне на различни услуги в много от Европейските страни.

Историческите сведения показват, че кооперативите не само се справят в кризата по-добре от останалите предприемачески форми, но също така и успяват по-успешно да създадат мерки срещу последствията от кризисните условия (Birchall, 2012). По време на Великата Депресия от 1930, електрическите и телекомуникационни кооперативи подпомагат трансформирането на икономиката на селските райони в САЩ. През 60-те години на 20 век, кооперативното движение в Ню Йорк е създадено за да приюти 27000 семейства (Birchall и Hammond Ketilson, 2009). По време на радикалните промени през 70-те, трудовите кооперативи в Европа нарастват по численост и демонстрират по-нисък процент на провали спрямо търговските дружества. Понастоящем кризата предостави неоспорими доказателства за силата и устойчивостта на кооперативите.

2.2.

Размер на кооперативния сектор

За да се разбере кооперативното движение е необходимо да се направи реална оценка за общия размер на кооперативния сектор.

Наличните данни определят важната икономическа роля, която кооперативите играят. Само за справка - от ООН оценяват, че през 1994 година прехраната на близо 3 милиарда хора – което е половината от световното население – е била подсигурана от кооперативни предприятия (ICA, 2012). По света съществуват близо три пъти повече кооператори – собственици на кооперативи,

отколкото индивидуални акционери в търговски дружества; а в бързо развиващите се страни от BRIC, член-кооператорите са четири пъти повече от преките акционери (Mayo, 2012). Комбинираното членство в кооперативи е между 800 милиона (ICA, 2012) и 1 милиард хора (Worldwatch Institute, 2012). Според Международния кооперативен съюз (ICA), кооперативите са активно действащи във всички страни, и тяхната значимост е особено осезателна в бедните страни. Както сочи документацията от конференцията на EURICSE, кооперативите присъстват в различни сектори. В Европа аграрните кооперативи имат агрегиран пазарен дял от близо 60% при преработката и маркетинга на селскостопанска продукция, и възлизащ на 50% дял на доставката на производствени ресурси. В САЩ, кооперативите притежават пазарен дял от близо 28% при преработката и маркетинга на селскостопански продукти и 26% от доставката на производствени ресурси (Valentinov et al., 2012).

В световен план съществуват повече от 53000 кредитни кооперативи и кредитни съюзи. В Европа има близо 4200 кредитни кооперативни банки с 63000 клона. Тези кооперативни банки имат 50 милиона членове (близо 10% от населението на континента), 181 милиона клиента и оценени на близо 5,65 милиарда евро активи, и среден пазарен дял от близо 20%, и близо 780000 служители (V. Zamagni, 2012).

В Европа, в сектора за търговия на дребно, 3200 потребителски кооперативи имат 400000 служители и 29 милиона член-кооператори, 36000 търговски обекта и 73 милиарда евро оборот.

При комуналните услуги, дейността на кооперативите е особено важна в САЩ, където близо 1000 електрически кооперативи контролират 40% от националната електрическа мрежа, обхващайки 75% от територията на страната и обслужващи 37 милиона членове и техните домакинства (V. Zamagni, 2012). Кооперативите играят главна роля при управлението на водните доставки в Аржентина и Боливия, където един голям градски воден кооператив обслужва близо 700000 потребители (Mori, 2012).

Работниците създават кооперативи в различни индустрии. В Италия съществуват повече от 25000 трудови кооперативи (Pérotin, 2012). В Испания близо 14000 нови кооперативи са били създадени между 1998 и 2008, от които 75% са трудови кооперативи (Díaz-Fonsea, 2012). Секторното разпределение на тези кооперативи варира за различните страни: във Франция голяма част от трудовите кооперативи съществуват в промишлеността и строителството, и по-малък дял в сферата на услугите; противоположно, в Уругвай по-малък дял от кооперативите е разпределен в промишлеността и по-голям в транспорта и услугите, сравнено с търговските дружества (Pérotin, 2012).

Според Международната кооперативна и взаимозастрахователна федерация, 25% от световния застрахователен пазар за 2008 година принадлежи на кооперативите, включително 44% в Германия, 39% във Франция, 38% в Япония и съответно 30% в САЩ и Канада (V. Zamagni, 2012).

Социалните кооперативи, които са особено разпространени в някои Европейски страни и в Канада, представляват нова форма за коопериране, която пряко се фокусира върху колективните ползи. Като тип, социалният кооператив е позициониран между традиционната кооперативна форма и неправителствените организации (НПО), и най-общо представлява обединение на дейността различни акционери (кооперативни членове), което е свързано с реализиране на цели от общ интерес. В Италия, където този тип коопериране е особено разпространен, през последните две десетилетия социалните кооперативи се превърнаха в ключови патрньори в рамките на социалната

система. От създаването си, социалните кооперативи в Италия са регистрирали средногодишен темп на нарастване между 10% и 20%. За 2008 съществуват 13938 социални кооперативи, с близо 350000 служители, обслужвани от 35000 доброволци и близо 4,5 милиона потребители (Andreaus et al., 2012).

Оборвайки традиционните възгледи, нови изследвания сочат, че кооперативите съществуват в широк кръг от индустрии. Нещо повече, в някои страни техният размер е по-голям от този на останалите предприятия и те дори са по-добре капитализирани. Емпиричните данни също свидетелстват, че нивото на заетост в кооперативите е много по-стабилно отколкото в търговските дружества: традиционните компании са склонни да адаптират нивата си на заетост, докато трудовите кооперативи адаптират заплащането, като по този начин запазват нивото на заетост (Pérotin, 2012).

В обобщение, приносят на кооперативите към поддържане на приходите и заетостта е важен, но въпреки това не е еднакъв по характер. Въпреки кризата и процесът на разединение, които през последните години доведоха до трансформиране на много кооперативи в търговски дружества, броят на кооперативите не намалява.

2.3.

Икономическо влияние на кооперативите

Както бе подчертано от редица участници в конференцията на EURICSE, оценката за икономическото влияние на кооперативите би следвало да прехвърли границите на количествените параметри. За да се разбере по-добре ролята на кооперативите, по-специфично внимание е необходимо да се обърне на приносите, които тези институции имат към цялостното функциониране на кооперативната система.

Приносите на кооперативите могат да се сведат поне до следните пет. На първо място те играят много повече от маргинална роля при намаляване на пазарните неуспехи, тъй като подобряват функционирането на икономическата система и просперитета на големи групи от хора (Hansmann, 1996). Този принос произтича от ясно формулираните правила на собственост и управление на кооперативите. Съвместното съществуване на разнообразието от предприятия с различни управленски структури и цели подобрява пазарната конкурентоспособност, което на свой ред предлага повече избор на потребителите, подпомага ограничаването на монополните инициативи, намалява цените на дребно, предлага възможности за иновация, и ограничава информационната асиметрия.

На второ място, кооперативите играят ключова роля за стабилизиране на икономиката, особено в сектори, които се характеризират със значителна нестабилност и ценово непостоянство, като при финансите и селското стопанство. Кооперативните банки в Европа и кредитните съюзи в Северна Америка стабилизират банковата система (Birchall, 2012). Историческите примери от предходни години сочат, че стабилизиращата роля на кооперативите е особено значима във време на криза. Нещо повече, съществуването на кооперативите подобрява капацитета на обществото да реагира при несигурните промени в бъдеще.

На трето място, кооперативният принос се съдържа в поддържането на производството на стоки и услуги в непосредствена връзка с потребностите на хората, за които са предназначени. Кооперативите доставят стоки и услуги, често иновативни по характер, които удовлетворяват

специфичните потребности на техните членове, а не представляват възможност за максимизиране на печалбата. Кооперативите често произвеждат стоки и услуги с ниска и несигурна, а дори и отрицателна печалба; които не представляват интерес за търговските дружества или не могат да бъдат предоставени от държавата. В случаите на отрицателен финансов резултат, кооперативите могат да достигнат критичния баланс между разходи и приходи, благодарение на допълнителни ресурси – като доброволческа работа или дарения – или чрез политика на ценова диференциация. Данните от опита на кооперативите показват, че доброволческата работа и даренията са особено важни в етапа на стартиране на дейността на всички типове кооперативи, независимо от сферата на тяхната дейност.

На четвърто място, кооперативите имат дългосрочна визия, тъй като често се превръщат в производствен актив за обществото, в което функционират. Най-общо, кооперативите са ангажирани с благополучието на настоящото и бъдещото поколение. В съответствие с третия принцип на Международния кооперативен съюз (ICA) за икономическото участие на членовете, редица кооперативни предприятия алокализират дял от активното си салдо към колективния резервен фонд, който не принадлежи индивидуално на членовете, а следва да бъде използван в полза на всички, както и за бъдещите поколения. В някои страни, дългосрочната перспектива на кооперативите е инкорпорирана в законовата рамка, която задължава кооперативите да прехвърлят част от тяхната годишна печалба към блокирани активи, което означава, че част от техните активи и печалба следва да бъдат използвани за обществен интерес.

На пето място, кооперативите способстват за по-справедливото разпределение на приходите. Тъй като, често кооперативите са създадени за да посрещнат нуждите на техните членове и не са формирани за да акумулират печалба, те са склонни да разпределят техните ресурси или към служителите, посредством увеличаване на заплащането им или чрез създаване на нови работни места; или към потребителите посредством намаляване на цените.

2.4.

Социална стойност на кооперативите

От своето създаване, кооперативите се налагат не само като икономически институции, но също така и като социални участници, които са тясно ангажирани с разрешаване на проблеми, пред които са изправени местни общности или групи.

Социалната роля на кооперативите е често подчертавана, но рядко е систематично анализирана. Социалното влияние на кооперативите е нещо повече от допълнителна характеристика или второстепенна черта: това е добавена стойност, която се генерира доброволно и е съществена част от тяхното функциониране.

Независимо от това, полезният социален ефект, генериран от кооперативите варира според типа на кооператива, контекста и времевия период. Освен регионалните и секторни специфики, би следвало да се спомене, че кооперативите често са институционалният отговор при екстремни ситуации на нужда, която заплашва живота на обикновените хора; а също така и че кооперативите са създадени благодарение на съвместната дейност на социална група, която споделя колективна идентичност (Defourny и Nyssens, 2012). Фокусът на ранните кооперативи се различава според засегнатата целева група: във Великобритания това са потребителите, във Франция – занаятчиите, а в Германия – фермери, градски занаятчии и търговци (Münkner, 2012). Социалната функция на кооперативите е пресъздадена в идеята на Райфайзен за християнска дейност, идеята на Шулце-Делич за

самопомощ, на пионерите на Рочдейл за еманципация на работниците, и идеята на Виктор Хубер за активно самообразование.

Историческите доказателства сочат, че в сравнение с търговските дружества, кооперативните решения са по-мощни и склонни към реализиране на цели от общ интерес с положително влияние върху благополучието. Финансовите кооперативи често имат за цел да преодолеят финансовото изключване; потребителските кооперативи гарантират доставката на основни стоки и по този начин подsigуряват оцеляването на цели домакинства; а аграрните кооперативи са основният институционален инструмент посредством, който индивидуалните производители реагират на пазарното надмощие на големи търговски вериги и търсят начин да поддържат ролята си на производители и защитници на местната икономика.

Ранните кооперативни инициативи са силно свързани с „колективното съзнание“, което е търсено за да се подобри благополучието на общностите (Defourny и Nyssens, 2012). Въпреки това, през последните години кооперативите стават изключително диверсифицирани според тяхното местоположение и сфера на изява. В страните, където пазарите са по-развити, кооперативите са отслабили своя социален ангажимент и в някои случаи са се развили като предприемачески форми, които се различават от търговските дружества единствено по правото на собственост, а не по силата на техните социални цели. В други страни, включително и в много от Латинска Америка, кооперативите са се развили като обществено-ориентирани предприятия. През последните десетилетия нови типове кооперативи с явно изявена социална цел бяха създадени, а много от тях и в нови функционални области. В социалните кооперативи например, са силно заложили формите за колективно съзнание, като необходимостта да подкрепят социалната справедливост, да опазват околната среда и да подпомогнат социалната и професионалната интеграция на хора в неравностойно положение. При социалните кооперативи, колективните ползи са не просто индуцирани от икономическата дейност, те са по-скоро ключова характеристика, която мотивира членовете да се обвържат с изпълняваната дейност (Defourny и Nyssens, 2012).

В Становището за кооперативната идентичност и принципи на Международния кооперативен съюз (ICA) от 1995, е включен като седми принцип „загриженост към обществото“, който принцип дава израз на социалния аспект на редица видове кооперативи (MacPherson, 2012). Включването на този принцип е замислено да противостои на тенденцията, при която кооперативите акцентират върху икономическите ползи от членството, вместо върху социалното влияние. Затвърждавайки връзката между кооперативите и техните общности, този принцип подчертава две отличителни характеристики: прякото внимание на кооперативите върху социалните последици от тяхната дейност, и тяхната отговорност да се грижат за обществената група, в рамките на която функционират. Оттук, кооперативният ангажимент към обществото би следвало да генерира конкурентни предимства, както показва опитът на кредитните кооперативи, които черпят силата си от местните си връзки и ангажиране с обществеността. Нещо повече, предвид кооперативните цели на участващите структури, те успяват да изградят капацитет, с който да отговорят на новите обществени предизвикателства посредством създаване на стопанска дейност в различни сфери (MacPherson, 2012).

Социалната ориентация на кооперативите генерира редица полезни ефекти. На първо място, благодарение на тясната си връзка на местно ниво, която е подкрепена от участието на различни заинтересовани групи, включително членуващи, бенефициенти и служители – кооперативите

подкрепят социалния капитал и повишават доверието на обществените групи. В тази връзка, кооперативите могат да бъдат възприемани като ефективно средство за развитие на гражданските отношения, и следователно на социалните добродетели (Dasgupta, 2012). Положителното влияние, което кооперативите оказват върху социалното единство произтича от тяхната способност да институционализират ключови правила, които да подсилят осъществяването на обществено полезни трансакции. Отличителна характеристика на кооперативите е взаимната обвързаност, която се базира на споделяните взаимно обосноваващите се ползи; членуващите имат про-социална нагласа, тъй като те споделят обща цел, която съвпада често с общото благо. Нещо повече, мотивирайки техните членове да спазват обещанията си, кооперативите могат да бъдат определени като институции, които превръщат неформалното споразумение между хора за съвместно ползване на ресурси в специфичен договор. Кооперативите могат да бъдат възприемани като външен двигател за социално-ориентирани поведения (Dasgupta, 2012).

На второ място, защитавайки приходите и заетостта, кооперативите подпомагат разрешаването на проблеми, които в противен случай остават отговорност на публичните власти. Кооперативите са доказали способността си да създават и поддържат работни места при влошени пазарни условия, по-добре от стопанските организации. Нарастваща практика в някои страни са изкупувания на работниците, като реакция на служители опасяващи се, че ще загубят работните си места. Примерите за скорошни поглъщания на фирми в редица страни, показват че кооперативите могат да запазят работните места в условията на дълбока криза (Pérotin, 2012). Освен чисто икономическите последствия от безработицата, нараства убеждението и за нейните индиректни последствия, като например върху здравето. Ако трудовите кооперативи създават и опазват работните места на техните служители, те също така оказват непосредствен ефект върху публичните разходи и здравето на техните общности. В допълнение, когато кооперативите посредством предоставянето на нови услуги, допълват публичното предоставяне на социални услуги и реагират на създалата се пазарна ниша, те създават нови работни места.

На трето място, кооперативите не се ограничават до създаване на заетост, те често облагодетелстват работници в неравностойно положение, които са изключени или за тях съществува риска да бъдат изключени от трудовия пазар. В някои страни, кооперативите са изключително в полза на дискриминирани от търговските предприятия служители, посредством предоставяне на подходящо производствено обучение, с което да ги подпомогнат при преодоляване на техните професионални недостатъци (Defourny и Nyssens, 2012).

Социалните предимства генерирани от кооперативите, рядко присъстват в сравнителните анализи на дейността и влиянието на различните типове предприятия, тъй като при тях водещ е едностранният критерий за ефективност. Повечето от тези сравнения са пристрастни към търговските дружества, тъй като не се вземат под внимание социалните цели, същинските резултати и колективните ползи генерирани от кооперативите. Този подход е не само епистемологично невалиден, но също и неспособен да разработи адекватни политики (S. Zamagni, 2012).

3

Пречки пред кооперативното развитие

Кооперативите често са изправени пред редица препятствия, които ограничават тяхното развитие. Тези пречки са генерирани от слабата законодателна рамка, неадекватните пазарни регулации и политики, както и недостатъчно разработените управленски практики възприети от кооперативите.

3.1.

Кооперативна законодателна рамка

Докато законодателната рамка за търговските предприятия е относително унифицирана за различните страни, кооперативното право варира значително, а в някои страни дори не съществува специфично законодателство. Тези различия са трудно разбираеми, предвид значителните усилия на международно ниво в посока възприемане на обща концепция за ценностите и принципите на кооперативите, както бе подчертано в Становището за кооперативна идентичност на Международния кооперативен съюз (ICA) от 1995, който документ беше официално признат от ООН през 2001 година и от Международната организация на труда (ILO) през 2002 (Münkner, 2012). Липсата на единство има две основни последствия: първо, тя подронва или ограничава прозрачността и приложението на кооперативната форма на собственост; и второ, пречи на интернационализацията на кооперативния бизнес и отслабва потенциалното взаимодействие между кооперативите, сформирани в различни страни.

Кооперативното законодателство в повечето случаи играе по-скоро рестриктивна, отколкото упълномощава роля. В някои страни, законът ограничава секторите, в рамките на които кооперативите имат право да функционират, както и размерът на дейността извършвана от членовете им. Допълнителни пречки се генерират от установеният минимален брой членувачи или активите, необходими за да бъде създадено кооперативно предприятие. Нещо повече, в страни където кооперативите не са признати като предприемачески субект, са наложени редица ограничения по отношение на техния размер и форма на осъществяване на бизнес дейностите.

Поради ниската оценка, която обикновено се дава на кооперативите, някои национални законодателства дават приоритет и способстват за кооперативното разединение. Това е практиката, когато законът позволява трансформирането на сдружения за взаимопомощ и на кооперативите в търговски дружества; с потенциален риск този трансформационен избор да е предизвикан от опортюнистично настроени членове или управители, които са заинтересовани главно от налагане на контрол върху активите, акумулирани от кооперативите.

3.2.

Пазарни регулации

Кооперативите могат да бъдат възпрепятствани от пълното усвояване на техните конкурентни предимства посредством пазарния регулаторен механизъм. Докато в някои случаи, пазарните регулации са неутрални и дори благоприятстват кооперативите, в други случаи конкурентните правила могат да ограничат развитието на кооперативите. Конференцията на EURICSE подчертава редица примери на пазарни регулации, които имат подобен негативен ефект.

Когато регулирането на финансовите пазари е формирано без да са взети под внимание специфичните особености на кооперативните предприятия, тяхното развитие на кредитния пазар е възпрепятствано. Международните счетоводни стандарти и международните финансови правила като Базел стандартите, ограничават развитието и ръста на кооперативите посредством наложените капитализиращи схеми, ликвидационни системи на управление, и управленски механизми, които не отчитат спецификите на кооперативния модел (Grillo, 2012). Неуспехът при отразяване на специфичната природа на кооперативите има потенциала да генерира непропорционални регулаторни разходи за кооперативните банки, с което да намали достъпа до кредит на малките предприятия и домакинства (Ferri, 2012).

По подобен начин, в сектора за обществени услуги, антитръстовите агенции се стремят да защитят потребителите от пазарното надмощие на доставчиците, налагайки правила и ограничения, които създават допълнителни разходи. Тези правила се отнасят по-скоро само за дейността на търговските дружества. Приложени обаче към дейността на кооперативите, тези правила и ограничения стават излишни и генерират ненужни разходи, тъй като потребителите вече са защитени от кооперативната форма на собственост. Подобна ситуация съществува в сектора предоставящ обществени услуги. Кооперативите могат да бъдат засегнати от несправедливия процес на договориране при предоставянето на тези услуги, когато самата договорна система се основава на критерии, които не вземат под внимание присъщите различия между кооперативите и търговските дружества.

3.3.

Регулиращи политики

Кооперативите по правило попадат под юрисдикцията на публични политики, които са предназначени да подпомагат и регулират дейността на нови предприятия и консолидацията на бизнес инициативи. Тъй като посочените референтните мерки често са конкретно формулирани към подпомагане на кооперативите, широко е наложено убеждението, че кооперативите се намират в по-благоприятни позиции спрямо търговските дружества. Това е по-скоро наивно убеждение. Напротив, политиките подпомагачи дейността на кооперативите често пъти са слаби, непоследователни и противоречиви.

В някои страни, законодателството не възприема кооперативите изцяло в статута им на предприятия, и по този начин им отказва предоставянето на ползи, които са предложени на търговските дружества. Например, субсидиите при предоставяне на заетост понякога са отказвани на членуващите или на служителите в кооперативи. В други страни, юридическата рамка налага

непосилни задължения за кооперативите, които не са в сила за търговските дружества. Пример за това е задължението на кооперативите да разпределят резерви, но в същото време те не получават правото на фискални облекчения присъщи за конкуренцията. Често кооперативите не се ползват и от мотивиращите и фискални предимства, които се дават на неправителствените организации, въпреки че преследват същите социални цели с обществено значение.

3.4.

Мениджмънт и управленски практики

Кооперативите са изправени пред редица предизвикателства при осъществяване на своята стопанска дейност, докато същевременно търсят начини да се придържат към техните ценности и основоположни принципи. Кооперативите трябва да се борят за усвояването на управленски и счетоводни практики, които да отразяват тяхната етика.

Общовалидните управленски практики, често пъти са неадекватни при управлението на кооперативите. Липсата на образователни и тренировъчни програми, които да са обвързани с потребностите на кооперативите, води до прилагане на практики и механизми, които не са съвместими с мисията на кооперативите. Докато кооперативите нарастват по брой и размер в много сектори и са се доказали като ефективни организации, тяхното управление остава проблем (V. Zamagni, 2012). При възприемането на практики от търговските дружества не се отчита потенциалът на кооперативите да разработят алтернативни модели, които са по-ефективни и съвместими с кооперативната форма на собственост.

Слабите управленски практики водят до редица негативни последствия: кооперативите имитират практиките на търговските компании; ограничава се усвояването на ключови предимства, особено онези, които произтичат от силната и активната съпричастност на членуващите; и се стимулира разединението от опортюнистично настроени членуващи и управляващи.

Липсата на адекватни управленски практики се проявява особено в случаите, когато с разрастване на кооперативите, нараства и разнообразието от интереси сред членуващите. На практика, този проблем може да се адресира посредством управленски стратегии. Въпреки това, кооперативите често попадат в клопка между изоморфичните тенденции и идеологичните управленски решения. Така, експериментирането с иновативни стратегии може да бъде възпрепятствано от пасивното възприемане на обособения управленски модел на общото събрание и борда на директорите, които са избирани на принципа „един член – един глас“ (Hansmann, 2012). Същевременно емпиричните данни свидетелстват за съществуването на разнообразни управленски стратегии, посредством които кооперативите могат да бъдат управлявани и разходите по управление да бъдат намалени, дори при наличието на различни интереси. Въпреки това, тези иновативни стратегии много рядко биват задълбочено анализирани и по-скоро са формализирани, с което се ограничава и тяхното разпространение.

Участниците в конференцията предоставиха примери в тази насока. Примерите от Мондрагон и кооперативните банки във Финландия показаха, че институционалната адаптация е важен фактор за постигане на успех. Благодарение на тяхната способност да се адаптират към променящите се условия чрез създаване на иновативни управленски решения, и при двата примера кооперативните групи демонстрират способност да запазят демократичното си изначало докато се справят с външен натиск от различно естество (Jones и Kalmi, 2012).

4

Интерпретиране на кооперативите

За преодоляване на вече идентифицираните препятствия и за да се подчертае икономическото влияние и социална стойност на кооперативите, е необходима нова платформа за тяхното интерпретиране. Една от важните цели на конференцията на EURICSE е да разясни теоретичното развитие, което да изясни същността и причините за създаване на кооперативни предприятия. Едновременно с това участниците идентифицираха ограниченията на традиционната интерпретация, и представиха иновативни теоретични постановки.

4.1.

Ограничения на традиционната икономическа теория

Възприемайки като отправна точка различни аналитични подходи, всички участници в конференцията се обединиха около общото заключение за необходимостта да се предизвика разпространеното убеждение, че кооперативите са по-малко ефективни от търговските дружества. Редица участници тестваха неадекватните хипотези на традиционните теории, не само относно кооперативите, но и за по-големи икономически и социални системи.

По-конкретно внимание бе обърнато на три ограничения на съществуващите теории. На първо място е допускането, че главно условие за ефективността е специализацията на дейностите, произтичаща от разделението на труда. Икономистите най-общо предполагат, че с максимизиране на социалното разделение на труда, специализацията на агентите се увеличава и по този начин се реализира максималното ниво на производителност при наличната технология. Това предположение пренебрегва ефективните ползи, които могат да бъдат реализирани посредством кооперирането между агенти, преследващи обща дейност, а не чрез специализация в специфични дейности.

Второто допускане произтича от предположението, че конкурентните пазари и договори са най-ефективните социални институции за координиране на независими, специализирани и рационални агенти. Допълнително установено предположение е, че конкурентоспособността е естествено присъщо качество на пазарите или, че тя може да бъде постигната посредством адекватна регулаторна рамка. Въпреки това, в много случаи пазарът не е и не може да бъде напълно конкурентен, в резултат на което и не може да генерира социално благополучие. При подобни условия възможностите да се пренастроят предприятията към пазара са структурно ограничени.

Третото допускане е, че икономическите агенти са напълно рационални и водени от личен интерес, като по този начин те могат да бъдат изразени посредством функцията на полезността с включване

на една много важна детерминанта: максимизиране на нетните приходи, които могат да бъдат генерирани от всеки тип икономическа дейност, в която участват. Тази опростена интерпретация не може да обясни действителното поведение на агентите, които обикновено не се водят единствено от монетарните ползи. Нещо повече, невъзможно е да се обясни защо се осъществяват трансакции, дори когато максималната монетарна възвръщаемост не може да бъде реализирана. Съществуват две важни причини за осъществяването на подобни трансакции. На първо място, решението да се участва в определена стопанска дейност, произтича от собствената мотивация и интерес, различни от монетарните ползи. Подобни ползи включват стабилизирането на приходите при трудовите кооперативи; или възможността да се продава продукцията на реални цени при нестабилни условия в случая на аграрните кооперативи. Втората причина е, че агентите не се водят единствено от собствения си интерес, а също така и от про-социални мотивации, като взаимно обвързване, морална отговорност, преференции по повод осъществявания процес, които се припокриват или комбинират със собствените интереси. По-широк поглед върху характера на индивидите е предложен от поведенческите икономисти, които подчертават, че човешкият капацитет за коопериране се основава на „силното взаимодействие“ (Ben-Ner и Ellman, 2012; S. Zamagni, 2012). Не е изненада, че приложението на теории, които пренебрегват ограничеността на общоприетия подход, е противоречиво и несъвместимо с реалното функциониране на кооперативите. Например, съгласно ценовата еластичност на предлагането и обуславящите я фактори, за които се предполага, че важат и за трудовите кооперативи, от тях се очаква да намалят броят на заетите, при увеличаване на цените. Новите емпирични изследвания показват, че при кооперативите не се наблюдава подобна реакция в резултат на промените в цените на продукти или шокови промени в търсенето. По-скоро кооперативите са склонни да създават и да поддържат устойчивостта на работните места в степен, по-голяма от търговските дружества (Pérotin, 2012). Подобна ситуация съществува и по повод предполагаемата структурна неефективност на кооперативите, която произтича от очакванията за необосновано облагодетелстване от страна на неконтролируеми служители. Тази интерпретация пренебрегва ролята на присъщи стимули, които често са ключови фактори повлияващи решението за присъединяване към кооперативите. В обобщение, интерпретациите основани на съмнителни предположения не са адекватна основа за изясняване съществуването на кооперативните предприятия.

4.2.

Нови теоретични разработки

За да се изясни съществуването на кооперативите, на първо място е необходимо пазарните промени да бъдат възприемани само като един от възможните координационни механизми за генериране на колективни ползи. Съгласно това предположение, което се споделя от широк кръг икономисти, основната черта на пазара е неговата способност ефективно да управлява осъществяваните размени, когато всички участващи страни постигат реални ползи чрез реорганизиране на дистрибуцията на стоки или дейности помежду си.

Всъщност, алтернативните механизми основани на йерархията и на кооперирането също могат да генерират колективни ползи. Според традиционната икономическа теория, и публичните агенции и частните предприятия, основавайки се на съвкупност от подобни механизми, успяват да бъдат по-ефективни от социалните институции, когато пазарът не успява. Въпреки това, важна стъпка е

осъзнаването, че не всички предприятия споделят едни и същи характеристики. Публичните органи и търговските дружества са организирани основно на йерархичен принцип. В допълнение, търговските дружества в повечето случаи се основават на договорни споразумения, които дублират причините за осъществяване на пазарна размяна. Всъщност, търговските дружества могат да бъдат възприемани като „частни пазари“, в рамките на които взаимоотношенията между икономическите агенти се основават на собствен интерес и монетарни размени (Heath, 2006). В следствие на това, търговските дружества често се провалят при същите условия, при които и самият пазар.

За разлика от търговските дружества, кооперативите се основават на доброволното коопериране. Възможността да се използва кооперативния механизъм генерира конкурентни предимства при специфични условия, и според вида на осъществяваната транзакция. Кооперативите имат характерни предимства, особено в случаите когато координацията не може да се постигне изцяло посредством икономическото и индивидуалното поведение. Всъщност съществуват редица ситуации, при които колективните ползи могат да бъдат постигнати при условие, че социалните агенти вярват един на друг, възприемат кооперативното поведение пред или в допълнение на собствените интереси; и мотивират поведението си посредством солидарността. Когато вътрешните споразумения генерират ползи, по-големи спрямо онези, които са генерирани посредством други споразумения, кооперативите могат да реализират икономии от мащаба; както в случая на аграрните кооперативи. Посредством обединяване риска на голям брой членове, взаимоспомагателните и застрахователните кооперативи успяват да реализират по-голям брой ефективни решения, отколкото при пазарната размяна. Когато ефективността предполага, че всички агенти „казват истината“, то кооперативите могат ефективно да управляват информационния поток. И последно, в случаите когато предлаганите стоки и услуги са съпроводени с допълнителен ефект, който не може да бъде оползотворен изцяло в рамките на самата организация, поради невъзможността да бъде изискана пълната стойност от бенефициентите посредством ценови механизми, тогава кооперативите притежават ефективно предимство.

Всички тези ситуации имат широко разпространение, в следствие на което съществуват големи възможности за различните видове кооперативи, включително кооперативите ръководени от социални цели.

Тази интерпретация на диверсификацията на икономическите институции предполага, че характеристиките, които отличават кооперативите по отношение на координационните механизми са изключително важни. Тези характеристики включват единството на кооперативните икономически и не-икономически роли, принципите ръководещи кооперативната дейност и законодателните ограничения, в рамките на които кооперативите функционират. Всички тези характеристики са съвместими със специфичните координационни проблеми, пред които са изправени различните видове кооперативи.

Този подход към кооперативите намира четири важни приложения. На първо място това са предимствата при генериране на ефективност, които кооперативите имат пред пазарната размяна, търговските дружества и публичните институции. Тези предимства, кооперативите генерират от тяхната зависимост от стимули различни от преследване на собствени интереси. Нещо повече, от кооперативите се очаква да бъдат по-малко зависими от проблема свързан с необоснованото облагодетелстване, в сравнение с други институции. Допълнителен ресурс за кооперативите е

присъщата мотивация на кооперативните членове, която анализите на ефективността би следвало да вземат под внимание (S. Zamagni, 2012).

Второто приложение засяга жизнеспособността на кооперативите. Кооперативите оцеляват и просперират в области, където приложение намират механизми различни от тези на пазарната размяна, и където мотивации, различни от преследване на собствени интереси имат ключова роля. Пример за това е кредитния сектор, където организации основани на взаимното доверие допринасят за подобряване на информационния обмен. Подобна ситуация се среща в аграрния сектор, където кооперирането между производители позволява реализирането на така важните икономии от мащаба в дейности, които не са зависими от разделението на труда (Valentinov et al., 2012). Други примери включват сдруженията за взаимопомощ, които са ефективни при обединяване на риска; социалните предприятия, които са ефективно решение, когато положителния ефект от дейността им не може да бъде изцяло усвоен в рамките на организацията.

Третото приложение засяга потенциала на кооператива. Основавайки се на предложената теоретична рамка, кооперативите имат значителен потенциал за развитие в световен мащаб. В развиващите се страни, приложението на кооперативните механизми за реализиране на колективни ползи има широк потенциал при наличието на ниски нива на доходи, неразвити пазарни взаимоотношения, и ограничено влияние на социалната система. В индустриалните страни, съществува нарастващо и диверсифицирано търсене на много услуги, като социални или обществени, които се характеризират с положителен външен ефект.

Четвъртото приложение се отнася до ограниченията пред кооперативните предприятия. Според него, кооперативите биха изгубили пазарните си предимства при справяне с пазарните промени, ако пазарът стане по-конкурентоспособен. Независимо от това, примери за еволюция на конкурентоспособността се наблюдава при специфични пазари и при наличието на конкретни условия; както и само при онези дейности, където разделението на труда може да нарастне и пазарните провали значително да бъдат намалени или дори елиминирани посредством еволюцията на самия пазар или на регулиращите механизми. Дори когато пазарите станат по-конкурентни, кооперативите все още могат да изпълняват ролята си, при условие, че възприемат маркетингови и организационни стратегии, които да увеличават добавената стойност на техните продукти.

В обобщение, създаването на кооперативни предприятия от различен вид, тяхното оцеляване, и техният принос към икономиката и обществото могат да бъдат обяснени с предимствата им пред търговските дружества. Конференцията на EURICSE изясни два много важни въпроса. На първо място, разнообразието от перспективни участници оспорва идеята, че кооперативите са преходни предприятия, и че договорните пазарни взаимоотношения и търговските дружества неминуемо са по-ефективните социални институции. Тази идея се основава най-вече на теории с редица недостатъци. На второ място, заключенията на участниците демонстрираха приемливостта на новите теоретични насоки, които са по-съвместими с резултатите от историческите и емпиричните анализи върху кооперативите.

Въпреки, че е необходимо да се направят още по-задълбочени анализи, изясняването на тези въпроси има важно приложение на оперативно ниво.

5

Тенденции и предизвикателства

Бъдещето предлага редица предизвикателства пред кооперативите. Глобалната криза показва, че кооперативите могат да бъдат по-устойчиви от търговските дружества, но също така и изясни недостатъците на възприетия модел на икономическа организация, който се фокусира върху дейността на два типа институции: търговски предприятия, координирани от пазара, и публични организации основани на делегирането на отговорности. Кризата потвърди невъзможността на търговските дружества сами да подсиgurят благополучие, особено когато разменните отношения не могат да облагодетелстват еднакво двете страни по транзакцията. Нещо повече, кризата показва неспособността на публичните власти да се справят от една страна с пазарните неуспехи и търговските дружества; и от друга да посрещнат нуждите от растеж и диверсификация. Кризата показва, че приватизационните политики, основаващи се на преразпределението на задачи и роли между стопанските организации и публичните власти не са правилното решение. Всъщност стратегията на нарастващата либерализация и приватизация, която бе възприета от редица правителства след 1980 доведе до незадоволителни резултати. Подобни недостатъци доведоха до драматичното нарастване на неравнопоставеността, неправилната употреба на невъзобновими ресурси, и нарастване на несигурността и бедността.

Осъзнаване ограниченията на стопанските организации, които надценяват значението на конкурентното поведение и собствените интереси, е водещо при възприемане на социални отговорности и иновативни управленски стратегии, които подчертават сътрудничеството и от страна на самите търговски дружества. Не е изненада, че нарастващ брой експерти възприемат разрастването на различните форми на коопериране като надежден начин за излизане от кризата. В следствие на това, бяха открити нови начини за развитие едновременно на традиционният и нови видове кооперативи.

От традиционните кооперативи се очаква да играят значима роля в ключови дейности, като предоставяне на кредит и подслон, подпомагане на селското стопанство, и създаване на заетост. Кооперативните банки и кредитните съюзи следва да продължат развитието си, тъй като са се доказали като по-малко рискови от големите корпоративни банки, и успяха да подсиgurят връзките си на лоялност, както и да привлекат нови клиенти. Аграрните кооперативи остават значими при нарастващите продоволствени нужди, вследствие ръста на населението. В допълнение, аграрните кооперативи могат да играят важна роля при осигуряване на продоволствената сигурност, опазване на околната среда, промотиране на устойчив модел за развитие. С намаляване сигурността на

работните места и бързо нарастващото ниво на безработица, много от примерите за трудови кооперативи и изкупувания от работниците, предполагат за значимостта на кооперативите при съхраняване на работните места и създаване на заетост.

Съществуват редица нови сфери, в които потенциалът на кооперативите не е напълно усвоен. Такива сфери включват предоставянето на обществени услуги, и по-конкретно социални, образователни и здравни услуги. Те се характеризират с нарастващо диверсифицирано търсене в ситуации, когато от една страна публичното предлагане е недостатъчно, а от друга качеството на частните доставчици е променливо и несигурно. Подобни разсъждения са приложими за сдруженията за взаимопомощ, които служат за компенсиране на намаляващото покриване на здравни и дългосрочни грижи от публичните застрахователни институции.

Друга развиваща се сфера са комуналните услуги, включително управление на културни институции, водни ресурси, отпадъци, публичен транспорт и възобновяеми източници на енергия. При всички тези дейности съществуват или естествени монополи, или ниска и несигурна доходност. Кооперативните предприятия са удачен избор при предоставяне на подобни услуги, поради тяхната форма на собственост и управленски модели.

Нарастващо поле за изява на кооперативите са институционалните мрежи от малки предприятия извън традиционните сектори на селското стопанство и аква културите. Кооперативите могат ефективно да управляват различни дейности, включително изследователска дейност и продуктово развитие, както и да способстват за разширяване на пазара и нарастване на производителността и конкурентоспособността на членуващите предприятия.

Участниците в конференцията предложиха редица примери за нови видове кооперативи и иновативни инициативи при организиране на традиционните кооперативи. Независимо от това, явно е, че ефективният обмен на практики ще подобри взаимното познание и ще стимулира съживяването и подкрепата на кооперативите по света.

6

Възможност за действие

За пълното усвояване на кооперативните предимства следва да се преодолеят редица препятствия. Участниците в конференцията подчертаха пречките, ограничаващи развитието на кооперативните предприятия и предложиха мерки за противодействие. Техните предложения могат да се обобщят в три групи от препоръки, които са адресирани до изследователската общност, публичните власти, кооперативните движения и международните донорски организации.

6.1.

Въвеждане на адекватни регулации и подпомагащи политики

Първата група от препоръки засяга възприемането на последователни регулаторни мерки, които да способстват за усвояването на кооперативните предимства, както и на съпровождащи политики, които да подпомогнат новите предприятия, тяхното разширяване и консолидация.

В Европа, кооперативите успяха бързо да се развият в страните, където тяхната експанзия не бе възпрепятствана от неадекватна регулация, роля им бе напълно осъзната и тяхната дейност не бе сведена до определени сектори (V. Zamagni, 2012). За да развият пълният си кооперативен потенциал, кооперативното право следва напълно да признае ролите на кооперативите и да бъде достатъчно гъвкаво за да им позволи да функционират в различни индустриални сектори, в които се докажат като полезни (Hansmann, 2012). Това включва сектори, които традиционно се отнасят като публични, или се ползват от публично финансиране. В тази връзка, кооперативните принципи, разработени от Международния кооперативен съюз (ICA) следва да бъдат интерпретирани по гъвкав начин, подпомагащ появата на нови форми на коопериране и управленски практики.

Кооперативите следва да бъдат третирани според тяхната специфична природа и да им бъде гарантирано ниво на функциониране с конкурентите (Münkner, 2012). Подобно, пазарните регулации следва да съответстват на характера на кооперативните предприятия и да бъдат проектирани по начин, който да максимизира колективните ползи за обществото. Тези въпроси следва да бъдат отправени главно към публичните агенции, които носят отговорността за пазарното регулиране.

Сферите, които се нуждаят от намеса включват подпомагането на нови кооперативи, създаването на нови кооперативи, изграждането на капацитета на кооперативния сектор. Националните политики следва да подсилят достъпа на кооперативите до публични услуги. В допълнение, националните правителства трябва да разработят подходящи политики на всички управленски нива. Предвид тяхната нестопанска ориентация, кооперативите следва да се ползват от по-благоприятни фискални условия от търговските дружества. Едновременно с предлагането на данъчни облекчения и преференции, кооперативното законодателство следва да обособи и специфични задължения - като например формиране на резерви, за да се предотврати кооперативното разединяване. На тази основа, кооперативното движение може да играе ключова роля посредством мрежата от организации, федерации, консорциуми, и *ad hoc* развитието на кооперативни фондове, които да стимулират създаването на нови кооперативи.

Нещо повече, националните и местните управленски органи, както и кооперативното движение следва да играят ключова роля при построяването на мостове между кооперативните движения в страните и регионите с добре развит кооперативен сектор (в Европа и Северна Америка) и кооперативните движения в регионите, където кооперативите все още не получават необходимото признание. Ценни примери за ползотворно коопериране са проектите представени от Райфайзен движението, Движението Дежарден и редица италиански кооперативни консорциуми (Borzaga et al., 2008) с организации в страни с крехко кооперативно движение.

6.2.

Разработване на подходящи държавни и управленски практики

Втората група от препоръки се отнася до развитието на подходяща управленска култура, съвместяваща ценностите и принципите на кооперативите. По-силното съзнание на членовете относно присъщите черти на кооперативните предприятия следва да бъде окуражено. Широко разпространената практика за адаптиране на управлението на кооперативите към това на стопанските организации следва да се преразгледа. За да се усвоят напълно спецификите на кооперативните предприятия и да се избегне влиянието на търговските дружества при възприемането на кооперативните поведения, следва да бъдат усвоени управленски практики, които са съвместими с кооперативните ценности и принципи. Кооперативните движения и университетите трябва да се стараят да подкрепят нови изследвания върху управленските практики и управленски модели, и да търсят начини за развитие на управленските умения на кооперативните лидери посредством иновативно обучение и университетски програми основаващи се на най-новите научни открития.

Опитът на кооперативите в световен мащаб показва, че най-успешните кооперативи функционират съвместно като система от предприятия – федерации, консорциуми или групи, които да се възползват от предимствата от мащаба и да предложат на членуващите кооперативи техническа и управленска подкрепа, маркетинг и доставка, обучение и планиране на проекти, които да оптимизират разходите. Независимо от това, тенденцията на кооперативите да нарастват по размер е внимателно анализирана. В икономики, които се основават на познанието, най-ефективните предприятия обикновено са малки по размер и организирани в мрежа; в тази връзка кооперативите имат специфични предимства като тяхната обвързаност с местните общности и участническата форма на управление. Усилие в посока подкрепа на практиките за работа в мрежа би подпомогнало кооперативите да постигнат икономии от мащаба и да се възползват от възможността за растеж, която индивидуалните предприятия не биха имали.

6.3.

Прозрачност на кооперативите

Третата група от препоръки включва специфични мерки и действия за подпомагане по-доброто възприемане на кооперативите и нарастване на прозрачността им като институции, които изпълняват ключови икономически и социални роли.

Участниците в конференцията подчертаха съществуването на значителен спектър от теории, които обясняват основаването на кооперативите и предлагат начини за по-доброто усвояване на техния потенциал. Учените следва да преодолеят фрагментацията, която характеризира кооперативната наука и да разработват по-систематични изследвания, които са основани на реалистични предположения относно механизмите усвоени от икономическите агенти и мотивацията за тяхната дейност. Следва да бъде създадена и актуална и хомогенна статистическа база данни, както е и необходимо университетите и изследователските центрове да разработят нови теоретични подходи, които могат да обяснят съществуването и конкурентните предимства на кооперативните форми.

Основавайки се на резултатите от най-новите изследвания, средствата за подпомагане прозрачността на кооперативите следва да бъдат представени от националните и международните

кооперативни движения и публични власти. По-ефективна комуникационна стратегия за разпространение на научните резултати следва да бъде възприета от изследователската общност и от кооперативните движения на различни нива – местно, национално, и международно. Кооперативните движения трябва да работят в посока нарастване осъзнаването на публичната администрация, политици и общности относно приносите на кооперативите към местните икономики и социални системи.

На последно място, международните донорски организации трябва да подкрепят политическото признаване на кооперативите, особено в онези страни, където все още липсва подходяща законодателна среда за развитие и подкрепа на кооперативните предприятия.

7

Литература

- Andreaus, Michele, Carini, Chiara, Carpita, Maurizio and Costa, Ericka (2012), 'La cooperazione Sociale in Italia: Un'Overview', Euricse Working Paper no. 27/12. Available online: http://euricse.eu/sites/euricse.eu/files/db_uploads/documents/1331543460_n1984.pdf (accessed 30 July 2012).
- Ben-Ner, Avner and Ellman, Matthew (2012) 'The Contributions of Behavioral Economics to Understanding and Advancing the Sustainability of Worker Cooperatives', paper presented at the Euricse Conference in Venice.
- Birchall, Johnston (2012) 'The Potential of Co-operatives during the Current Recession: Theorizing Comparative Advantage', paper presented at the Euricse Conference in Venice.
- Birchall, Johnston and Hammond Ketilson, Lou (2009) 'Resilience of the Cooperative Business Model in Times of Crisis', Geneva: Sustainable Enterprise Programme, International Labour Organization.
- Borzaga, Carlo, Galera, Giulia and Nogales, Rocío (eds.) (2008) *Social Enterprise: A New Model for Poverty Reduction and Employment Generation*, Bratislava, Slovakia: United Nations Development Programme Regional Bureau for Europe and the Commonwealth of Independent States.
- Dasgupta, Partha (2012) 'New Frontiers of Cooperation in the Economy', paper presented at the Euricse Conference in Venice.
- Defourny, Jacques and Nyssens, Marthe (2012) 'Social Cooperatives: When Social Enterprise Meets the Cooperative Tradition', paper presented at the Euricse Conference in Venice.
- Díaz-Foncea, Millán (2012) 'Sociedades Cooperativas y Emprendedor Cooperativo: Análisis de los Factores Determinantes de su Desarrollo', Phd Thesis, University of Zaragoza.
- Ferri, Giovanni (2012) 'Credit Cooperatives: Challenges and Opportunities in the New Global Scenario', paper presented at the Euricse Conference in Venice.
- Grillo, Michele (2012) 'Competition Rules and the Cooperative Firm', paper presented at the Euricse Conference in Venice.
- Hagedorn, Konrad (2012) 'Natural Resource Management: the Role of Co-operative Institutions and Governance', paper presented at the Euricse Conference in Venice.
- Hansmann, Henry B. (1996) *The Ownership of Enterprise*, Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Hansmann, Henry B. (2012) 'All Firms are Cooperatives—and so are Governments', paper presented at the Euricse Conference in Venice.
- Heath, Joseph (2006), 'The Benefits of Cooperation', *Philosophy and Public Affairs*, 34, 4, 313-351.

- International Co-operative Alliance (2012) 'Statistical Information on the Co-operative Movement'. Available online: <http://www.ica.coop/coop/statistics.html#members> (accessed 26 July 2012).
- Jones, Derek C. and Kalmi, Panu (2012) 'Economies of Scale versus Participation: A Co-operative Dilemma?', paper presented at the Euricse Conference in Venice.
- MacPherson, Ian (2012) 'Cooperatives' Concern for the Community: From Members towards Local Communities' Interests', paper presented at the Euricse Conference in Venice.
- Mayo, Ed (2012) 'Global Business Ownership 2012: Members and Shareholders across the World', Manchester: Cooperatives UK.
- Mori, Pier A. (2012) 'Customer-ownership and Public Services', paper presented at the Euricse Conference in Venice.
- Münkner, Hans-H. (2012) 'Worldwide Regulation of Co-operative Societies: An Overview', paper presented at the Euricse Conference in Venice.
- Pérotin, Virginie (2012), 'Workers' Cooperatives: Good, Sustainable Jobs in the Community', paper presented at the Euricse Conference in Venice.
- Valentinov, Vladislav, Tortia, Ermanno and Iliopoulos, Constantine (2012) 'Agricultural Cooperatives', paper presented at the Euricse Conference in Venice.
- Worldwatch Institute (2012) 'Membership in Co-operative Businesses Reaches 1 Billion'. Available online: <http://www.worldwatch.org/membership-co-operative-businesses-reaches-1-billion> (accessed 26 July 2012).
- Zamagni, Stefano (2012) 'The Impact of Cooperatives on Civil and Connective Capital', paper presented at the Euricse Conference in Venice.
- Zamagni, Vera (2012) 'Interpreting the Roles and Economic Importance of Cooperative Enterprises in a Historical Perspective', paper presented at the Euricse Conference in Venice.